

Republica Moldova

CURTEA CONSTITUȚIONALĂ

HOTĂRÂRE

PRIVIND INTERPRETAREA

**articolului 13 alin. (1) din Constituție în corelație cu Preambulul
Constituției și Declarația de Independență a Republicii Moldova**

(Sesizările nr. 8b/2013 și 41b/2013)

Poate fi supusă revizuirii redacționale

CHIȘINĂU

5 decembrie 2013

În numele Republicii Moldova,
Curtea Constituțională, statuând în componența:
DI Alexandru TĂNASE, *președinte*,
DI Aurel BĂIEȘU,
DI Igor DOLEA,
DI Tudor PANȚÎRU,
DI Victor POPA,
DI Petru RAILEAN, *judcători*,
cu participarea dnei Elena Lupan, *grefier*,

Având în vedere sesizările depuse la 26 martie și 17 septembrie 2013,
înregistrate la aceleași date,
Examinând sesizările menționate în ședință plenară publică,
Având în vedere actele și lucrările dosarului,

Pronunță următoarea hotărâre:

PROCEDURA

1. La originea cauzei se află sesizarea depusă la Curtea Constituțională la 26 martie 2013, în temeiul articolelor 25 alin.(1) lit. g) din Legea cu privire la Curtea Constituțională și 38 alin.(1) lit. g) din Codul Jurisdicției Constituționale, de deputatul în Parlament, dna Ana Guțu, privind interpretarea articolului 13 din Constituție, potrivit căruia:

„(1) Limba de stat a Republicii Moldova este **limba moldovenească, funcționând pe baza grafiei latine.** [...]”

2. Autorul sesizării a solicitat Curții Constituționale ca prin interpretarea articolului 13 din Constituție să se explice:

- dacă sintagma „*limba moldovenească, funcționând pe baza grafiei latine*” poate fi echivalată semantic cu sintagma „*limba română*”.

3. Prin decizia Curții Constituționale din 12 aprilie 2013 sesizarea a fost declarată admisibilă, fără a prejudeca fondul cauzei.

4. La 17 septembrie 2013 deputații Mihai Ghimpu, Valeriu Munteanu, Corina Fusu, Boris Vieru și Gheorghe Brega au depus o sesizare privind interpretarea dispozițiilor art. 1 alin. (1) în corelație cu art. 13 alin. (1) și preambulul Constituției Republicii Moldova, prin care au solicitat :

- recunoașterea Declarației de Independență a Republicii Moldova ca fiind valoric superioară Constituției Republicii Moldova;

- înlăturarea contradicției dintre prevederile Declarației de Independență a Republicii Moldova și art. 13 alin. (1) din Constituția Republicii Moldova, corelând

denumirea limbii oficiale a Republicii Moldova conform actului juridic considerat de Curtea Constituțională a Republicii Moldova ca fiind ierarhic superior.

5. La 15 octombrie 2013, dna Ana Guțu a depus o completare la sesizare, solicitând Curții Constituționale să confere Declarației de Independență a Republicii Moldova, adoptată la 27 august 1991, statut de normă constituțională, confirmând astfel că limba oficială a Republicii Moldova este limba română, și nu „limba moldovenească în baza grafiei latine” precum este formulat în articolul 13 din Constituția Republicii Moldova.

6. Având în vedere identitatea de obiect formată ca rezultat al acestei completări, în temeiul articolului 43 din Codul jurisdicției constituționale, la 23 octombrie 2013 Curtea a decis conexarea celor două sesizări într-un singur dosar.

7. În procesul examinării sesizării, Curtea Constituțională a solicitat opiniile Parlamentului, Președintelui, Guvernului și Academiei de Științe a Moldovei. Parlamentul și Guvernul nu și-au exercitat acest drept.

8. În ședința plenară publică a Curții sesizarea a fost susținută de dna Ana Guțu și dl Valeriu Munteanu, autori ai sesizărilor. Autoritățile nu și-au delegat reprezentanții.

CONTEXT

A. Contextul istoric

9. Întemeierea Moldovei medievale ca stat independent este consemnată la jumătatea secolului al XIV-lea (conform diferitor surse: 1359 sau 1365). Acesta era situat pe un teritoriu între Munții Carpații Orientali, râul Nistru și Marea Neagră; astăzi, acest teritoriu este împărțit între Republica Moldova, România și Ucraina. Populația acestuia vorbea aceeași limbă și era de aceeași origine cu popoarele Valahiei și Transilvaniei.

10. Din secolul al cincisprezecelea, Moldova s-a aflat sub suzeranitatea Imperiului Otoman.

11. Ca urmare a războiului ruso-turc din 1806, în 1812 partea de est a Principatului Moldovei, cu hotarul în partea de est la râul Nistru și în partea de vest la râul Prut, a fost anexată la Imperiul Rus. Denumirea acestuia a fost schimbată în Basarabia.

12. În anul 1859, partea de vest a Principatului Moldovei s-a unit cu Valahia și a format un stat nou. Din anul 1861, noul stat era cunoscut sub numele de România. În anul 1877, România și-a câștigat independența față de Imperiul Otoman.

13. La 2 decembrie 1917, Republica Democratică Moldovenească (Basarabia) și-a proclamat independența față de Imperiul Rusiei, iar la 24 ianuarie 1918 și-a reconfirmat independența față de succesoarea acestuia –

Rusia Federală. La scurt timp, pe 27 martie 1918, Republica Democratică Moldovenească (Basarabia) s-a unit cu România.

14. În regiunea din stânga Nistrului autoritățile sovietice au înființat în 1924 RASS Moldovenească, ca o republică autonomă subordonată RSS Ucraineană. Aici își are originea teoria unei limbi moldovenești diferită de română, prin această teorie URSS încercând să-și justifice pretențiile asupra Basarabiei. În acest teritoriu URSS a aplicat o politică culturală de «confectionare» a unei limbi false, scrisă în alfabet chirilic și astfel purificată de elementele latine ale limbii române vorbite dincolo de Prut. Acestei limbi i s-a spus moldovenească.

15. În perioada 1932-1938, sovieticii au renunțat la teoria moldovenistă, revenind la folosirea alfabetului latin și a limbii române literare. În 1938, alfabetul chirilic a fost reintrodus, adepții alfabetului latin condamnați, iar teoria unei limbi moldovenești, ca limbă diferită de limba română, a revenit în forță.

16. La 28 iunie 1940, ca urmare a Pactului Molotov-Ribbentrop încheiat cu Germania nazistă, Uniunea Sovietică a reanexat teritoriul Basarabiei.

17. La 2 august 1940, aproximativ 70% din teritoriul și 80% din populația Basarabiei, prin hotărârea organelor centrale ale URSS, a devenit Republica Sovietică Socialistă Moldovenească (RSSM). Celălalt teritoriu al Basarabiei a fost incorporat în Republica Sovietică Socialistă Ucraineană.

18. După cel de-al Doilea Război Mondial, autoritățile sovietice au introdus alfabetul chirilic și noțiunea de limba moldovenească și în Basarabia. În 1957 a fost introdus alfabetul chirilic și pentru limba găgăuză, limbă turcică scrisă în alfabet latin și vorbită de populația minoritară turcofonă din sudul Basarabiei.

19. În 1989, limba moldovenească a fost decretată limba de stat a RSSM, iar folosirea grafiei latine a fost reinstabilită. Alfabetul aprobat este derivat din cele 26 de caractere ale alfabetului latin, la care se adaugă o serie de 5 caractere suplimentare formate prin aplicarea de semne diacritice, folosirea literelor „K, Q, W, Y” fiind limitată la numele proprii și neologismele cu caracter internațional, fiind **identice alfabetului limbii române**. Legea din 1989 cu privire la funcționarea limbilor vorbite pe teritoriul RSS Moldovenești, care este în vigoare conform Constituției Republicii Moldova, menționează „**identitatea moldo-română realmente existentă**”.

20. În anii 1989-1991 s-a efectuat trecerea „limbii moldovenești” la literele latine, prin folosirea transcrierii din scrierea chirilică. De asemenea, în 1996, limbii găgăuze i s-a redat scrierea în alfabet latin, după modelul turcesc.

21. În Declarația de Independență din 27 august 1991, Parlamentul Republicii Moldova a proclamat independența țării față de URSS în hotarele fostei Republici Sovietice Socialiste Moldovenești. Totodată, în Declarația

de Independență a Republicii Moldova, limba poartă denumirea de „română”. La 2 martie 1992, Republica Moldova a aderat la Organizația Națiunilor Unite și a fost recunoscută de către comunitatea internațională.

B. Limba de stat după proclamarea independenței

22. Constituția adoptată în 1994 a decretat ca limbă de stat „*limba moldovenească, funcționând pe baza grafiei latine*”.

23. Prin dispozițiile sale finale și tranzitorii, Articolul VII din Titlul VII, Constituția a păstrat în vigoare Legea din 1 septembrie 1989 cu privire la funcționarea limbilor vorbite pe teritoriul Republicii Moldova, în măsura în care nu contravenea Constituției. În același timp, s-a dispus că această lege nu putea fi modificată în decursul a șapte ani de la data intrării în vigoare a Constituției decât cu votul a cel puțin două treimi din deputați, adică cu majoritatea necesară pentru modificarea Constituției.

24. Programul școlar aprobat de Ministerul Educației prevede disciplina “limba română”, iar în primii ani după independență a fost studiată chiar cu manuale din România.

25. La solicitarea Parlamentului Republicii Moldova din 28 iulie 1994 de a se pronunța asupra istoriei și folosirii glotonimului „limba moldovenească”, Academia de Științe a Moldovei a prezentat opinia, aprobată în unanimitate de Prezidiul său la 9 septembrie 1994, în care se menționează:

„Convingerea noastră este aceea că Articolul 13 din Constituție trebuie să fie revăzut în conformitate cu adevărul științific, urmând a fi formulat în felul următor: «Limba de stat (oficială) a Republicii Moldova este limba română»”.

26. Potrivit Declarației Adunării Generale anuale a Academiei de Științe a Moldovei din 29 februarie 1996, limba de stat a Republicii Moldova este limba română:

„Adunarea Generală anuală a Academiei de Științe a Republicii Moldova confirmă opinia științifică argumentată a specialiștilor filologi din republică și de peste hotarele ei, aprobată prin Hotărârea Prezidiului AȘM din 9.IX.1994, potrivit căreia denumirea corectă a limbii de stat (oficiale) a Republicii Moldova este limba română”.

27. La editarea „*Dicționarului ortografic al limbii române (ortoepic, morfologic, cu norme de punctuație)*”, elaborat de Academia de Științe a Moldovei și recomandat spre editare în urma ședinței din 15 noiembrie 2000, au fost aplicate normele ortografiei limbii române aprobate de Academia Română.

28. În anul 2010, Academia de Științe a Moldovei a elaborat un proiect de lege în vederea transunerii normelor ortografice ale limbii române.

29. În cele cinci raioane și două municipii ale autoproclamatei republici separatiste nistrene „limba moldovenească” continuă să fie scrisă cu literele chirilice (ca în perioada sovietică). Astfel scrisă, este oficială alături de

limbile ucraineană și rusă. Universitatea de Stat din Tiraspol, care a folosit pentru o perioadă de timp alfabetul latin, a fost mutată la Chișinău. În vara lui 2004, miliția regiunii separatiste a început să închidă școlile din Transnistria în care se preda limba română cu alfabet latin, iar părinții și elevii care s-au opus au fost arestați (a se vedea cauza *Catan și alții v. Moldova și Rusia*, Hotărârea Marii Camere a Curții Europene a Drepturilor Omului din 19 octombrie 2012). Cele șase școli românești închise au fost apoi redeschise, însă acestea au statut de „școli neguvernamentale”. În celelalte școli din stânga Nistrului, elevii învață în „limba moldovenească” (cu alfabet chirilic).

30. În standardul internațional ISO 639 (set de standarde internaționale ce are ca obiectiv atribuirea unui cod scurt limbilor), limbii moldovenești i-au fost atribuite inițial codurile *mol* și *mo*, dar acestea au fost suprimate în noiembrie 2008 și înlocuite cu codurile asociate limbii române. De asemenea, nu există nici un cod Ethnologue (lucrare de referință ce reunește toate limbile vii cunoscute din lume) al limbii moldovenești, acesteia fiindu-i atribuit codul asociat limbii române.

LEGISLAȚIA PERTINENTĂ

31. Prevederile Declarației de Independență, aprobată prin Legea nr. 691 din 27 august 1991 (M.O. nr.11-12/103;118, 1994), sunt următoarele:

DECLARAȚIA DE INDEPENDENȚĂ A REPUBLICII MOLDOVA

„PARLAMENTUL REPUBLICII MOLDOVA, constituit în urma unor alegeri libere și democratice,

AVÂND ÎN VEDERE trecutul milenar al poporului nostru și statalitatea sa neîntreruptă în spațiul istoric și etnic al devenirii sale naționale;

CONSIDERÂND actele de dezmembrare a teritoriului național de la 1775 și 1812 ca fiind în contradicție cu dreptul istoric și de neam și cu statutul juridic al Țării Moldovei, acte infirmate de întreaga evoluție a istoriei și de voința liber exprimată a populației Basarabiei și Bucovinei;

SUBLINIIND dănuirea în timp a moldovenilor în Transnistria – parte componentă a teritoriului istoric și etnic al poporului nostru;

LUÂND ACT de faptul că Parlamentul multor state în declarațiile lor consideră înțelegerea încheiată la 23 august 1939, între Guvernul U.R.S.S. și Guvernul Germaniei, ca nulă ab initio și cer lichidarea consecințelor politico-juridice ale acesteia, fapt relevat și de Conferința internațională "Pactul Molotov-Ribbentrop și consecințele sale pentru Basarabia" prin Declarația de la Chișinău, adoptată la 28 iunie 1991;

HOTĂRÂRE PRIVIND INTERPRETAREA ART. 13(1) DIN CONSTITUȚIE
ÎN CORELAȚIE CU PREAMBULUL CONSTITUȚIEI ȘI
DECLARAȚIA DE INDEPENDENȚĂ A REPUBLICII MOLDOVA

7

SUBLINIIND că fără consultarea populației din Basarabia, nordul Bucovinei și ținutul Herța, ocupate prin forță la 28 iunie 1940, precum și a celei din R.A.S.S. Moldovenească (Transnistria), formată la 12 octombrie 1924, Sovietul Suprem al U.R.S.S., încălcând chiar prerogativele sale constituționale, a adoptat la 2 august 1940 "Legea U.R.S.S. cu privire la formarea R.S.S. Moldovenești unionale", iar Prezidiul său a emis la 4 noiembrie 1940 "Decretul cu privire la stabilirea graniței între R.S.S. Ucraineană și R.S.S. Moldovenească", acte normative prin care s-a încercat, în absența oricărui temei juridic real, justificarea dezmembrării acestor teritorii și apartenența noii republici la U.R.S.S.;

REAMINTIND că în ultimii ani mișcarea democratică de eliberare națională a populației din Republica Moldova și-a reafirmat *aspirațiile de libertate, independență și unitate națională*, exprimate prin documentele finale ale Marilor Adunări Naționale de la Chișinău din 27 august 1989, 16 decembrie 1990 și 27 august 1991, prin legile și hotărârile Parlamentului Republicii Moldova privind *decretarea limbii române ca limbă de stat* și reintroducerea alfabetului latin, din 31 august 1989, drapelul de stat, din 27 aprilie 1990, stema de stat, din 3 noiembrie 1990, și schimbarea denumirii oficiale a statului, din 23 mai 1991;

PORNIND de la Declarația suveranității Republicii Moldova, adoptată de Parlament la 23 iunie 1990, și de la faptul că populația Republicii Moldova, exercitând dreptul său suveran, nu a participat la 17 martie 1991, în ciuda presiunilor exercitate de organele de stat ale U.R.S.S., la referendumul asupra menținerii U.R.S.S.;

ȚINÂND SEAMA de procesele ireversibile ce au loc în Europa și în lume de democratizare, de afirmare a libertății, independenței și unității naționale, de edificare a statelor de drept și de trecere la economia de piață;

REAFIRMÂND egalitatea în drepturi a popoarelor și dreptul acestora la autodeterminare, conform Cartei O.N.U., Actului final de la Helsinki și normelor de drept internațional;

APRECIIND, din aceste considerente, că a sosit ceasul cel mare al săvârșirii unui act de justiție, în concordanță cu istoria poporului nostru, cu normele de morală și de drept internațional,

PROCLAMĂ

solemn, în virtutea dreptului popoarelor la autodeterminare, în numele întregii populații a Republicii Moldova și în fața întregii lumi:

REPUBLICA MOLDOVA ESTE UN STAT SUVERAN, INDEPENDENT ȘI DEMOCRATIC, LIBER SĂ-ȘI HOTĂRASCĂ PREZENTUL ȘI VIITORUL, FĂRĂ NICI UN AMESTEC DIN AFARĂ, ÎN CONFORMITATE CU IDEALURILE ȘI NĂZUINȚELE SFINTE ALE POPORULUI ÎN SPAȚIUL ISTORIC ȘI ETNIC AL DEVENIRII SALE NAȚIONALE.

În calitatea sa de STAT SUVERAN ȘI INDEPENDENT, REPUBLICA MOLDOVA:

SOLICITĂ tuturor statelor și guvernelor lumii recunoașterea independenței sale, astfel cum a fost proclamată de Parlamentul liber ales al Republicii, și își exprimă

dorința de a stabili relații politice, economice, culturale și în alte domenii de interes comun cu țările europene, cu toate statele lumii, fiind gata să procedeze la stabilirea de relații diplomatice cu acestea, potrivit normelor de drept internațional și practicii existente în lume în această materie;

ADRESEAZĂ Organizației Națiunilor Unite cererea de a fi admisă ca membru cu drepturi depline în organizația mondială și în agențiile sale specializate;

DECLARĂ că este gata să adere la Actul final de la Helsinki și la Carta de la Paris pentru o nouă Europă, solicitând, totodată, să fie admisă cu drepturi egale la Conferința pentru Securitate și Cooperare în Europa și la mecanismele sale;

CERE Guvernului Uniunii Republicilor Sovietice Socialiste să înceapă negocieri cu Guvernul Republicii Moldova privind încetarea stării ilegale de ocupație a acesteia și să retragă trupele sovietice de pe teritoriul național al Republicii Moldova;

HOTĂRĂȘTE ca pe întregul său teritoriu să se aplice numai Constituția, legile și celelalte acte normative adoptate de organele legal constituite ale Republicii Moldova;

GARANTEAZĂ exercitarea drepturilor sociale, economice, culturale și a libertăților politice ale tuturor cetățenilor Republicii Moldova, inclusiv ale persoanelor aparținând grupurilor naționale, etnice, lingvistice și religioase, în conformitate cu prevederile Actului final de la Helsinki și ale documentelor adoptate ulterior, ale Cartei de la Paris pentru o nouă Europă.

Așa să ne ajute Dumnezeu!

Adoptată la Chișinău, de Parlamentul Republicii Moldova, la 27 august 1991”

32. Prevederile relevante ale Constituției (M.O. nr. 1/1, 1994) sunt următoarele:

Preambul

„[...] **PORNIND** de la *aspirațiile* seculare ale poporului de a trăi într-o țară suverană, *exprimate prin proclamarea independenței* Republicii Moldova, [...]”

Articolul 13

Limba de stat, funcționarea celorlalte limbi

„(1) Limba de stat a Republicii Moldova este *limba moldovenească, funcționând pe baza grafiei latine.*

[...]

(4) Modul de funcționare a limbilor pe teritoriul Republicii Moldova se stabilește prin lege organică.”

ÎN DREPT

33. Din conținutul sesizării, Curtea observă că aceasta vizează, în esență, relația Declarația de Independență - Preambul - Constituție. În acest context, se pune problema soluționării concurenței între două acte fundamentale care vizează denumirea limbii de stat a Republicii Moldova.

34. Astfel, sesizarea se referă la un ansamblu de elemente și principii cu valoare constituțională interconectate, precum respectarea principiilor proclamate în Declarația de Independență și consacrate prin Constituție, identitatea națională și lingvistică.

A. ADMISIBILITATEA

35. În conformitate cu deciziile sale din 12 aprilie și 23 octombrie 2013 (a se vedea §§ 3 și 6 *supra*), Curtea a reținut că, în temeiul articolului 135 alin. (1) lit. b) din Constituție, articolului 4 alin. (1) lit. b) din Legea cu privire la Curtea Constituțională și articolului 4 alin. (1) lit. b) din Codul jurisdicției constituționale, sesizarea privind interpretarea Constituției ține de competența Curții Constituționale.

36. Articolele 25 alin. (1) lit. g) din Legea cu privire la Curtea Constituțională și 38 alin. (1) lit. g) din Codul Jurisdicției Constituționale abilitază deputatul în Parlament cu dreptul de a sesiza Curtea Constituțională.

37. Curtea observă că aspectele abordate de către autorii sesizării nu au constituit anterior obiect de interpretare în fața instanței de contencios constituțional.

38. Curtea apreciază că sesizarea nu poate fi respinsă ca inadmisibilă și nu există un alt temei de sistare a procesului în conformitate cu prevederile articolului 60 din Codul jurisdicției constituționale. Curtea reține că a fost sesizată legal și este competentă să hotărască asupra interpretării articolului 13 alin. (1) din Constituție în coroborare cu Preambulul Constituției și Declarația de Independență a Republicii Moldova. Prin urmare, Curtea va examina în continuare fondul sesizării.

39. În conformitate cu articolul 6 alin.(2) din Codul jurisdicției constituționale, Curtea Constituțională își stabilește singură limitele de competență.

40. Problemei supusă Curții spre soluționare impune analiza a două chestiuni, care sunt interdependente. Având în vedere faptul că verificarea corelației dintre Declarația de Independență a Republicii Moldova și Constituția Republicii Moldova influențează raționamentul privind denumirea limbii de stat, Curtea va examina separat aceste chestiuni, unele aspecte urmând a fi abordate în comun. Astfel, Curtea va examina: a) corelația dintre Declarația de Independență a Republicii Moldova și

Constituție; b) concurența dintre două acte fundamentale care vizează limba de stat.

41. Pentru a elucida aspectele abordate în sesizare, Curtea va opera, în special, cu prevederile Preambulului și cele ale articolului 13 alin. (1) din Constituție, precum și cu jurisprudența sa anterioară, utilizând toate metodele de interpretare juridică.

B. FONDUL CAUZEI

42. Curtea reține că prerogativa cu care a fost învestită prin articolul 135 alin. (1) lit. b) din Constituție presupune stabilirea sensului autentic și deplin al normelor constituționale, care poate fi realizată prin metodele de interpretare a textului (interpretare gramaticală), în baza contextului (interpretare sistematică), după scop (interpretare teleologică) și în baza materialelor legislative și a istoricului apariției legii (interpretare istorică). Pentru a determina sensul autentic, aceste metode nu se exclud, ci se completează reciproc.

I. CORELAȚIA DINTRE DECLARAȚIA DE INDEPENDENȚĂ ȘI CONSTITUȚIA REPUBLICII MOLDOVA

1. Argumentele autorilor sesizării

43. Autorii sesizării invocă prevederile Declarației de Independență a Republicii Moldova, în care este utilizată sintagma „limba română” pentru desemnarea limbii de stat a Republicii Moldova.

2. Argumentele autorităților și Academiei de Științe a Moldovei

44. În opinia scrisă prezentată, Președintele Republicii Moldova nu a comentat corelația dintre Declarația de Independență și Constituție. În același timp, Președintele Republicii Moldova a lăsat la discreția Curții Constituționale necesitatea interpretării articolului 13 din Constituție.

45. Academia de Științe a Moldovei consideră că în Declarația de Independență a Republicii Moldova organul legislativ suprem a recunoscut că denumirea oficială a limbii vorbite pe teritoriul Republicii Moldova este limba română.

46. Parlamentul și Guvernul nu și-au prezentat opiniile scrise.

3. Aprecierea Curții

3.1. Principii fundamentale

3.1.1. Valoarea juridică a Declarației de Independență

47. Curtea reține că, în baza Declarației de Independență, Republica Moldova s-a constituit ca stat suveran și independent. Declarația de Independență constituie temelia politico-juridică a Republicii Moldova ca stat suveran, independent și democratic. Este actul de naștere al Republicii Moldova. Anume în baza Declarației de Independență, Republica Moldova a obținut recunoașterea din partea altor state ale lumii, a fost acceptată la 31 ianuarie 1992 în cadrul Conferinței pentru Securitate și Cooperare în Europa, iar la 2 martie 1992 – în cadrul Organizației Națiunilor Unite.

48. În condițiile în care Republica Moldova, ca stat independent și suveran, nu avea încă o Constituție, Declarația de Independență era singurul document care definea ordinea constituțională a Republicii Moldova, în baza căreia a fost constituit sistemul politic, economic și judiciar al Republicii Moldova. Astfel, până la adoptarea Constituției, Declarația de Independență a servit drept bază constituțională de dezvoltare a statului și societății Republicii Moldova.

49. Prin urmare, Declarația de Independență este un document politico-juridic ce a consacrat crearea noului stat independent Republica Moldova, reprezentând „certificatul de naștere” al noului stat, și stabilește temeliile, principiile și valorile fundamentale ale organizării statale a Republicii Moldova.

50. În afară de a fi „certificatul de naștere” al noului stat independent, Declarația de Independență rămâne a fi cea mai succintă afirmație a idealurilor constituționale ale Republicii Moldova. În contextul istoric al țării, **acest document juridic a proclamat valorile constituționale ale noului stat independent, din care derivă legitimitatea puterii celor care guvernează Republica Moldova.**

3.1.2. Rolul funcțional al Preambulului Constituției: valoarea juridică interpretativă și substanțială

51. Curtea reamintește că în Hotărârea nr. 4 din 22 aprilie 2013 a statuat următoarele:

„59. Preambulul, aflat la originea textului constituțional, este cea parte a Constituției ce reflectă exact spiritul Legii Supreme. Astfel, Preambulul expune anumite **clauze constituționale cu caracter imperativ**, ce pot servi drept **surse independente** pentru normele care nu sunt neapărat reflectate expres în textul Constituției.”

52. Curtea reiterează că Preambulul Constituției vizează Constituția în integralitatea sa, **are un rol-cheie în înțelegerea și aplicarea textului**

Constituției și poate fi invocat ca izvor de drept (a se vedea Hotărârea nr.4 din 22 aprilie 2013, §§ 56, 58).

53. În aceeași Hotărâre, Curtea a statuat, cu valoare de principiu, următoarele:

„Orice interpretare a Constituției urmează să fie operată pornind de la obiectivele originare ale Constituției, care sunt prevăzute în Preambul și din care derivă textul Constituției în sine. ... [A]tunci când există mai multe interpretări, opțiunea conformă Preambulului prevalează.” (§ 59)

3.2. *Practica altor state*

54. De regulă, constituțiile se deschid cu un preambul, iar în funcție de criteriul conținutului lor, acestea sunt foarte diferite.

55. Un număr tot mai mare de state au recunoscut expres valoarea juridică a preambulului, acesta nemaifiind tratat ca o simplă prefață, ci ca un dispozitiv special al Constituției (Germania, Franța, Irlanda, Estonia, Letonia, Macedonia, Bosnia și Herțegovina, Ucraina, Turcia, India etc.).

56. Comisia Europeană pentru Democrație prin Drept a Consiliului Europei (Comisia de la Veneția), în ceea ce privește importanța preambulului Constituției, a concluzionat explicit că:

„[P]reambulurile au în primul rând un scop politic și reprezintă declarații politice menite să sublinieze importanța legii fundamentale, principiile sale, valorile și garanțiile, pentru statul respectiv și poporul său. Pe cale de consecință, ele ar trebui să aibă și o **valoare unificatoare** semnificativă” (Opinia cu privire la noua Constituție a Ungariei, CDL-AD(2011)016, § 31).

57. În același sens, Curtea Europeană a Drepturilor Omului consideră că principiile menționate în preambulul Convenției se referă la Convenție în ansamblu (a se vedea, *inter alia*, Hotărârile CEDO *Engel și alții v. Olanda* din 8 iunie 1976, *Klass și alții v. Germania* din 6 septembrie 1978, *Malone v. Regatul Unit* din 2 august 1984 etc.).

58. Valoarea interpretativă a preambulului este adânc înrădăcinată în statele cu sistem de drept comun (*common law*), preambulul Constituției întruchipând un cadru orientativ pentru interpretarea constituțională.

59. Atunci când există mai multe interpretări, **instanțele preferă opțiunea în consonanță cu preambulul**. De exemplu, secțiunea 39 a Constituției Africii de Sud dispune că, la interpretarea Bill of Rights, instanțele de judecată “trebuie să promoveze valorile pe care se fundamentează o societate deschisă și democratică, bazată pe demnitatea umană, egalitate și libertate”, cuvinte care apar în preambulul Constituției. Articolul 39 din Constituție nu face referință expresă la preambulul Constituției. Totuși, Curtea Constituțională a Africii de Sud *a confirmat statutul de ghid al preambulului Constituției pentru interpretarea Bill of Rights*. În mod similar, în Irlanda, curțile au invocat preambulul la

interpretarea Constituției irlandeze, acesta fiind un instrument folosit pentru înțelegerea spiritului acesteia.

60. Utilizarea preambulului ca instrument de interpretare a constituțiilor este comună și statelor sistemului de drept continental. În Estonia, Preambulul, prin care poporul estonian se angajează să „garanteze păstrarea națiunii estoniene și a culturii sale de-a lungul veacurilor”, a fost folosit de către Curtea Supremă de Justiție (autoritate de jurisdicție constituțională) pentru a confirma constituționalitatea unui act care impunea cunoașterea adecvată a limbii estoniene ca o condiție de eligibilitate în cadrul unui consiliu al administrației locale. Curtea a statuat, în privința cunoașterii limbii estoniene – limba oficială a statului, că aceasta este o cerință legitimă în lumina *Preambulului* Constituției (EST-1998-3-007, 1998, CODICES).

61. În Macedonia, Curtea Supremă de Justiție a admis restricțiile privind libertatea de asociere politică, pentru că unele activități au fost percepute ca fiind contrare *Preambulului* Constituției. Aceasta a considerat că o organizație politică care neagă deschis dreptul macedonenilor la autodeterminare este interzisă legal (MKD-2001-1-004, 2001, CODICES, Hotărâre anterioară modificării Preambulului în 2001). În Ucraina, Curtea Supremă de Justiție a invocat *Preambulul* pentru a declara constituționalitatea impunerii utilizării limbii ucraineane de către agențiile guvernamentale centrale și locale (UKR-2000-1-002, 2000, CODICES).

62. Un exemplu privind rolul preambulului pentru interpretare vine din Germania. La 30 iunie 2009, Curtea Constituțională germană a decis că, în principiu, nu există incompatibilitate între *Grundgesetz*-ul (Legea Fundamentală) german și Tratatul de la Lisabona și a pus, astfel, bazele pentru finalizarea procesului de ratificare (BVerfG, 2 BvE 2/08, 30 iunie 2009). Tratatul acordă Uniunii Europene (UE) competențe în materie de politică externă și de securitate. Problema ridicată era dacă tratatul încalcă ordinea constituțională germană într-un mod care ar necesita un amendament constituțional. Curtea a considerat că tratatul nu încalcă suveranitatea germană, deși ratificarea sa necesită anumite procese legislative.

63. Curtea Constituțională germană a invocat articolul 23 alin. (1) din Legea Fundamentală, precum și ***Preambulul***, care prevede intenția de „a servi păcii în lume ca parte egală într-o Europă unită”. În lumina acestor prevederi, **Curtea a dedus voința poporului german de a fi parte din UE.** Curtea a menționat că Preambulul accentuează „nu doar baza morală a autodeterminării responsabile, ci și dorința de a servi păcii în lume ca partener egal al unei Europe unite”. **Curtea a observat că Germania rupe cu „machiavelismul politic și cu conceptul rigid de suveranitate” și încearcă să realizeze „o Europă unită, ceea ce decurge din articolul 23.1 din Legea fundamentală și din *Preambul*”.** Prin urmare, Curtea Constituțională a statuat că realizarea „integrării europene și a ordinii

pașnice internaționale” este **voința poporului german exprimată în Preambulul Constituției.**

64. Preambulurile pot fi, de asemenea, **clauze constituționale de trimitere** (conective), obligatorii din punct de vedere juridic, și care pot servi ca surse independente de drepturi și obligații.

65. Un exemplu în acest sens îl reprezintă Franța. Consiliul de Stat francez s-a pronunțat în 1947 pentru prima dată în mod expres în privința valorii juridice a preambulului. Astfel, cu ocazia unei cauze referitoare la dreptul la grevă, Consiliul de Stat a recunoscut pe deplin valoarea juridică a Preambulului Constituției din 1946 (CE., 18.04.1947, *Jarrigion*). Printr-o hotărâre novatoare, Consiliul de Stat și-a întemeiat concluziile pe „*drepturile și libertățile garantate de Preambulul Constituției*”.

66. În 1960, confruntând un act administrativ cu o normă din Preambulul noii Constituții din 1958, Consiliul de Stat francez și-a confirmat linia *jurisprudențială*, stabilită în 1947, sub imperiul Constituției din 1946. Astfel, confruntând diverse articole din Codul Penal cu articolul 8 al Declarației din 1789, la care face trimitere Preambulul Constituției din 1958, Consiliul de Stat francez a emis una din hotărârile sale majore prin care a statuat valoarea juridică normativă a preambulului Constituției din 1958, chiar dacă textul constituțional nu face referință expresă la preambul, punând astfel capăt controverselor existente la acest subiect (CE, sect., 12/02/1960, *Soc. Eky*).

67. Această soluție a fost susținută ulterior și de către Consiliul Constituțional, care a adoptat aceeași poziție în 1971 cu ocazia unei decizii fundamentale privind libertatea de asociere (44-71 DC).

68. Preambulul Constituției Republicii a V-a (1958) afirmă că poporul francez “*își proclamă atașamentul față de drepturile omului și principiile suveranității naționale definite de Declarația din 1789, confirmate și completate de Preambulul Constituției din 1946*”. Părinții fondatori ai Republicii a V-a nu au inclus textul Declarației din 1789 în Constituție. Preambulul Constituției din 1958 nu s-a bucurat inițial de forță juridică obligatorie, nefiind nici măcar considerat drept parte integrantă a Constituției.

69. Abia la 16 iulie 1971, Consiliul Constituțional a recunoscut caracterul obligatoriu al preambulului ca o sursă juridică independentă a drepturilor omului. **Pentru prima dată, Consiliul a declarat neconstituțional un act adoptat de către Parlamentul francez, considerând că acesta încălca libertatea de asociere, unul dintre „principiile fundamentale recunoscute de legile Republicii”** (decizia din 16 iulie 1971, zisă „*Libertatea de asociere*”, 44-71 DC). **Aceste principii fundamentale nu au fost menționate în Constituția din 1958, ci în Preambulul Constituției din 1946.**

70. În deciziile ulterioare, Consiliul Constituțional francez a considerat că *Preambulul Constituției din 1946* se bucură de **forță juridică** și constituie o **sursă independentă de drepturi**, deși, în momentul în care a fost elaborat, preambulul Constituției din 1946 era perceput ca neavând forță juridică. Astfel, Consiliul Constituțional francez a acordat efectiv Preambulului Constituției din 1946 un statut mai mare decât a beneficiat acesta anterior.

71. Astfel, prin Decizia din 1971, Consiliul Constituțional francez a aplicat o metodă de interpretare juridică în conformitate cu care Preambulului din 1946, Declarației din 1789 și principiilor fundamentale ale Republicii le-au fost acordate statutul juridic constituțional *ex post facto*.

72. Constatând că Preambulul Constituției celei de-a V-a Republici (1958) face trimitere atât la Declarația franceză a drepturilor omului și cetățeanului din 26 august 1789, cât și la Preambulul celei de-a IV-a Republici (1946), Consiliul Constituțional francez a statuat, *pe cale jurisprudențială*, că, deși în cuprinsul Constituției nu au fost încorporate, în mod expres, norme referitoare la drepturile omului, *simpla referire la acestea în cuprinsul preambulului* face ca problematica drepturilor omului să fie considerată ca *parte a normei constituționale*, formând astfel un „*bloc de constituționalitate*”.

73. O jurisprudență constantă a Consiliului Constituțional francez a consacrat valoarea de normă constituțională a **Declarației drepturilor omului și cetățeanului din 1789, aceasta din urmă servind drept normă de referință pentru controlul de constituționalitate în materia drepturilor omului** (Consiliul Constituțional, 73-51 DC, 27 decembrie 1973; 74-54 DC, 15 ianuarie 1975; 99-416 DC, 23 iulie 1999; 89-254 DC, 4 iulie 1989; 89-265 DC, 9 ianuarie 1990).

74. Prin reforma constituțională din 2005, în urma unui referendum, în Preambulul Constituției Franței din 1958 a fost inclusă și Carta mediului înconjurător. **Aceasta este singura referință din Preambulul Constituției din 1958 inserată prin referendum constituțional. În rest, toate celelalte texte au fost incluse în blocul de constituționalitate exclusiv pe cale jurisprudențială, prin deciziile Consiliului Constituțional.**

75. Astfel, de principiu, din “blocul de constituționalitate” fac parte Constituția Franței, precum și documentele citate mai sus, și principiile constituționale, **indiferent dacă acestea fac parte sau nu din Constituție, însă la care se face referire în Preambulul Constituției** („principiile politice, economice și sociale necesare pentru timpurile noastre, principiile fundamentale recunoscute de legele Republicii, principiile și obiectivele cu valoare constituțională”).

76. În aceeași ordine de idei, în Germania, jurisdicția constituțională are în vedere nu doar textul Legii fundamentale, ci și **principiile constituționale, indiferent dacă acestea fac parte sau nu din Legea**

fundamentală. În acest sens, *inter alia*, Curtea Constituțională Federală a menționat:

„Legea fundamentală a poporului german, în contextul dezvoltării internaționale care s-a produs, în special din momentul instituirii Organizației Națiunilor Unite, se bazează pe ***fundamente universale care nu pot fi modificate printr-o lege pozitivă***” (Hotărârea 2 BvE 2/08 din 30 iunie 2009, § 218).

77. Urmând aceeași logică, Curtea Constituțională din Ungaria a dezvoltat teoria „*Constituției invizibile*”, prin care a decis că poate interpreta și aplica nu doar prevederile Constituției, ci și **orice alte principii de drept care au o valoare constituțională**, inclusiv valorile deduse prin referire la „constituțiile moderne” (cauzele 8/1990, 15/1991, 57/1991, 19/1992, 22/1992, 58/2001 etc.). „Constituția invizibilă” cuprinde toate principiile fundamentale care sunt necesare pentru a înțelege constituția scrisă și formează un corp coerent de drept constituțional.

3.3. Aplicarea principiilor enunțate în prezenta cauză

78. Constituția, ca lege fundamentală care stabilește principiile pe baza cărora se organizează statul și societatea, este un document cu semnificație specifică nu doar în plan juridic, ci și în context politico-istoric.

79. Preambulul Constituției nu reprezintă simple enunțuri legale. Motivele pentru scrierea preambulului, procesul de construcție și funcțiile lui sociologice sunt diferite. **Scopul preambulului nu este doar de a garanta drepturi sau furniza argumente juridice, ci și de a stabili valorile fundamentale ale societății** (*credița constituțională*).

80. Constituția din 1994 enumeră valorile constituționale în Preambulul său: *aspirațiile* seculare ale poporului de a trăi într-o țară suverană, ***exprimate prin proclamarea independenței*** Republicii Moldova; continuitatea statalității poporului moldovenesc în contextul istoric și etnic al devenirii lui ca națiune; satisfacerea intereselor cetățenilor de altă origine etnică, care împreună cu moldovenii constituie poporul Republicii Moldova; statul de drept, pacea civică, democrația, demnitatea omului, drepturile și libertățile lui, libera dezvoltare a personalității umane, dreptatea și pluralismul politic; responsabilitatea și obligațiile față de generațiile precedente, actuale și viitoare; devotamentul față de valorile general-umane, dorința de a trăi în pace și bună înțelegere cu toate popoarele lumii, conform principiilor și normelor unanim recunoscute ale dreptului internațional.

81. Aceasta înseamnă că instanța constituțională este obligată să țină cont de aceste valori constituționale și să le interpreteze având în vedere: a) *aspirațiile* [...] ***exprimate prin proclamarea independenței*** Republicii Moldova; b) contextul istoric și etnic al devenirii [poporului] ca națiune.

82. Prevederea „*aspirațiile* [...] ***exprimate prin proclamarea independenței***” din Preambulul Constituției face trimitere directă la actul

prin care independența a fost proclamată – Declarația de Independență a Republicii Moldova. Acesta este **actul juridic prin care independența Republicii Moldova a fost exprimată și în care sunt reflectate aspirațiile care au însoțit acest proces**. Astfel, acest text al Preambulului Constituției reprezintă o *clauză constituțională de trimitere*.

83. Analizând valoarea juridică a Declarației de Independență, Curtea va ține cont de natura și conținutul său, și nu de denumirea de „lege” (Legea nr. 691 din 27.08.1991). Declarația de Independență nu poate fi calificată ca fiind o lege organică. De altfel, o asemenea clasificare nici nu exista în ordinea juridică existentă la momentul adoptării. Faptul că acest act juridic are o conotație diferită de legea organică este dat și de folosirea verbului „*decretează*”, pentru a imprima solemnitate, impropriu legilor organice, precum și de faptul că Declarația de Independență a fost rostită și încuviințată întâi de Marea Adunare Națională și apoi confirmată de Parlament (ambele reprezentând „*puterea constitutivă*”) într-o „haină juridică”.

84. **„Aprobarea” prin „lege” a Declarației de Independență s-a făcut anume pentru a-i atribui forța juridică a unui act oficial adoptat de o autoritate recunoscută a statului, fapt necesar pentru a obține recunoașterea internațională.**

85. Declarația de Independență, care **consacră constituirea noului stat independent Republica Moldova, stabilește temeliile, principiile și valorile fundamentale ale organizării statale a Republicii Moldova.**

86. **În nici un alt loc nu este atât de clar reflectată înțelegerea constituțională a părinților fondatori și crezul național, decât în Declarația de Independență. Anume Declarația de Independență, reflectând deciziile politice fundamentale, este conștiința națională și definește „identitatea constituțională” a Republicii Moldova.** Astfel, în enumerarea din Declarația de Independență sunt incluse elementele care au fost considerate esențiale în definirea identității constituționale a noului stat și a populației acestuia: *aspirațiile de libertate, independență și unitate națională, identitatea lingvistică, democratizarea, statul de drept, economia de piață, istoria, normele de morală și de drept internațional, orientarea geopolitică europeană, asigurarea drepturilor sociale, economice, culturale și a libertăților politice tuturor cetățenilor Republicii Moldova, inclusiv persoanelor aparținând grupurilor naționale, etnice, lingvistice și religioase.*

87. În această ordine de idei, prin referința din Preambulul Constituției, Declarația de Independență are, în mod incontestabil, **valoare de text constituțional**. Chiar dacă o asemenea referință lipsea în Preambulul Constituției, Declarația de Independență a Republicii Moldova oricum, **prin natura sa, ar avea valoare de text constituțional, deoarece reprezintă expresia majoră a voinței poporului de a construi și trăi într-un stat**

liber și independent, voință care predetermină necesitatea adoptării Constituției și îl leagă pe constituent de idealurile, principiile și valorile Declarației (a se vedea, *mutatis mutandis*, statuările Curții Constituționale a Germaniei, menționate la § 102 *infra*).

88. Curtea reține că Declarația de Independență constituie fundamentul juridic și politic primar al Constituției. Astfel, nici o prevedere a Constituției, reflectată în textul Declarației de Independență, nu poate încălca limitele (prevederile) Declarației.

89. Mai mult, fiind actul fondator al statului Republica Moldova, Declarația de Independență este un document juridic care nu poate fi supus nici unui fel de modificări și/sau completări. Astfel, Declarația de Independență beneficiază de statutul de „clauză de eternitate”, deoarece definește identitatea constituțională a sistemului politic, principiile căreia nu pot fi schimbate fără a distruge această identitate.

90. Din acest considerent, Curtea reține că Declarația de Independență este **elementul originar, intangibil și imuabil** al blocului de constituționalitate.

91. Prin Preambulul Constituției, Declarația de Independență vizează Constituția în integralitatea sa, **având un rol-cheie în elaborarea, înțelegerea și aplicarea textului Constituției și vocația de a fi invocat ca izvor de drept** (a se vedea, *mutatis mutandis*, Hotărârea nr.4 din 22 aprilie 2013, §§ 56, 58, 59). Prin urmare, **orice control de constituționalitate sau orice interpretare urmează a avea în vedere nu doar textul Constituției, ci și principiile constituționale din blocul de constituționalitate.**

II. CONCURENȚA ÎNTRE DOUĂ ACTE FUNDAMENTALE CARE VIZEAZĂ LIMBA DE STAT

1. Argumentele autorilor sesizării

92. Autorii sesizării consideră că sintagma „limba moldovenească, funcționând pe baza grafiei latine” poate fi echivalată semantic cu sintagma „limba română”, deoarece numai aceasta din urmă este în exclusivitate valabilă din punct de vedere științific.

93. Potrivit autorilor sesizării, acest fapt este demonstrat prin cercetările lingvistice contemporane și aplicat fără excepții în realitățile educaționale și științifice din Republica Moldova.

2. Argumentele autorităților și ale Academiei de Științe a Moldovei

94. În opinia scrisă a Președintelui Republicii Moldova se menționează că denumirea științifică a limbii de stat în Republica Moldova este un lucru cert, aceasta continuând să fie o problemă de ordin politic.

95. În viziunea Președintelui Republicii Moldova, națiunea română este organizată în două state românești: România și Republica Moldova. În cazul Republicii Moldova, sunt culese roadele unei ideologii perfide, diseminate pe parcursul a zeci de ani, care se bazează pe conceptul „existenței a două națiuni, a două limbi, a două istorii diferite”.

96. Președintele Republicii Moldova consideră că problema denumirii limbii oficiale a statului, determinată de problema identității lingvistice a națiunii titulare, a generat o profundă scindare a populației Republicii Moldova. Republica Moldova trebuie să-și rezolve neîntârziat problemele lingvistice, denumirea oficială a limbii de stat urmând să fie determinată doar prin prisma adevărului științific, fără imixtiunea politicului.

97. Potrivit Academiei de Științe a Moldovei, limba de stat (oficială) a Republicii Moldova este limba română, iar sintagma „limba moldovenească, funcționând pe baza grafiei latine” din articolul 13 alin. (1) din Constituție poate fi echivalată semantic cu limba română. În același timp, Academia menționează necesitatea funcționării limbii de stat a Republicii Moldova pe baza normelor ortografice ale limbii române.

3. Aprecierea Curții

3.1. Principii fundamentale

98. În interiorul ordinii constituționale a fiecărui stat, anumite norme au (implicit și explicit) valoare de principiu care ghidează, de o manieră transversală, interpretarea tuturor prevederilor constituționale, constituind „nucleul constituțional”. Această ierarhizare este, de regulă, evidentă în contextul discuțiilor asupra amendamentelor constituționale, dar are consecințe directe și asupra problemelor de aplicare și interpretare a Constituției.

3.2. Practica altor state

99. Conceptul de "structura de bază" imuabilă a Constituției apare în multe constituții. Articolul 89 alineatul (5) din Constituția franceză interzice un amendament constituțional care ar încălca forma republicană de guvernământ a Franței; articolul 79 alineatul (3) din Legea fundamentală germană interzice un amendament constituțional care încalcă demnitatea umană sau natura Germaniei ca republică, democrație și stat federal social; articolul 4 din Constituția turcă interzice un amendament constituțional cu privire la Republică, caracterul democratic, secular și social al Turciei. În

timp ce structura de bază a Constituției, în aceste cazuri, nu apare într-un preambul formal, această „structură de bază” este tratată ca o formă de preambul *substanțial*.

100. Această ierarhizare este constatată și de Comisia de la Veneția:

„[E]xistă constituții care declară că anumite părți – adică anumite dispoziții sau principii – sunt imuabile sau intangibile” (a se vedea în acest sens *Raportul Comisiei de la Veneția privind revizuirea Constituției*, CDL-AD(2010)001, adoptat în cadrul celei de-a 81-a Ședințe plenare, 11-12 decembrie 2009, §§ 206-237).

101. Aceste principii protejate se referă, în general, în practica statelor, la forma de guvernământ, organizarea statului, suveranitate, integritate teritorială, anumite drepturi și libertăți fundamentale (a se vedea în acest sens *Raportul Comisiei de la Veneția privind revizuirea Constituției*, CDL-AD(2010)001, adoptat în cadrul celei de-a 81-a Ședințe plenare, 11-12 decembrie 2009, §§ 206-237).

102. Spre exemplu, Curtea Constituțională din Germania a afirmat încă în 1951 [I. BvervGE 14 (1951), cauza *Südweststaat*; reiterată în 3 BVerfGE 225, 230-236 (1953), 30 BVerfGE I, 33-47 (1970)] că „*există principii constituționale care sunt în așa măsură expresia unui drept preexistent Constituției încât îl leagă chiar pe constituant, și celelalte dispoziții constituționale care nu au dreptul la acest rang pot să fie nule datorită faptului că violează aceste principii*” [I BvervGE, 14, 32 (1951)], numite „clauze de eternitate”. Astfel, Curtea Constituțională a Germaniei a statuat că **o anumită prevedere constituțională, chiar dacă figurează în Constituție de la origine sau a fost introdusă cu ocazia unei revizuri constituționale, poate fi considerată neconstituțională dacă este contrară „principiilor superioare și deciziilor fundamentale”**.

103. Cu ocazia unei cauze zise *Partidul comunist* [5 BVerfGE 85, (1956)], raționamentul Curții s-a fundamentat pe faptul că Legea Fundamentală conține, explicit sau implicit, o **ierarhie** a prevederilor, în care prevederile care ocupă un **rang inferior** trebuie să dea naștere la o verificare a conformității lor cu principiile care ocupă un **rang superior**.

104. De asemenea, Curtea Constituțională a Austriei a enunțat următorul principiu de interpretare: norma constituțională trebuie interpretată în conformitate cu principiile fundamentale ale Constituției; **în caz de conflict, are precădere norma conformă cu principiile fundamentale** (VfSlg. 11500/1987).

105. Există peste o sută de cazuri în care Curtea Supremă a Statelor Unite ale Americii menționează Declarația de Independență. În cauza *Cotting v. Godard*, 183 U.S. 79 (1901), Curtea Supremă a SUA a statuat:

“În timp ce astfel de declarație de principii nu poate avea putere de lege organică sau să fie pusă la baza unei decizii judiciare cu privire la limitele dreptului și a îndatoririi, și în timp ce în toate cazurile trebuie să se facă referință la legea organică a națiunii pentru astfel de limite, aceasta din urmă [legea organică] însă este doar corpul

și litera gândului și spiritului celei dintâi [Declarației de Independență], și este întotdeauna prudent să se citească litera Constituției **în spiritul Declarației de Independență**. Instanțele judecătorești nu au altă îndatorire mai imperativă decât punerea în aplicare a dispozițiilor constituționale menite să asigure egalitatea de drepturi, care este fundamentul guvernării libere.”

3.3. Aplicarea principiilor enunțate în prezenta cauză

106. Curtea reține că, potrivit articolului 13 alin. (1) din Constituție, limba de stat a Republicii Moldova este **„limba moldovenească, funcționând pe baza grafiei latine”**.

107. Pe de altă parte, Declarația de Independență operează cu termenul de **„limba română”** ca limbă de stat a statului nou creat Republica Moldova.

108. Prin urmare, referința la „limba română” ca limba de stat este o situație de fapt constatată în însuși textul Declarației de Independență, care este actul fondator al statului Republica Moldova. Indiferent de glotonimele utilizate în legislația de până la proclamarea independenței, Declarația de Independență a operat o distincție clară optând expres pentru termenul de *„limba română”*.

109. În acest context, Curtea reamintește că în Hotărârea nr. 17 din 12 iulie 2010 a menționat că:

„3. Curtea nu va da apreciere politică și istorică evenimentelor din istoria statului Republica Moldova [...]. Curtea se va pronunța doar asupra problemelor de drept invocate în sesizare [...].

110. Urmând același raționament, Curtea reține că nu e în poziția de a da o apreciere științifică denumirii limbii de stat, precum și unicității limbii, aceasta fiind resortul mediului academic, și nu al mediului politic sau juridic.

111. Constatând contradicția existentă între textul Declarației de Independență și textul articolului 13 alin. (1) din Constituție, Curtea reține că nu se află în poziția de a anula o normă a Constituției, revizuirea Constituției fiind apanajul Parlamentului.

112. Pentru a soluționa conflictul juridic dintre formularea articolului 13 din Constituție – „limba moldovenească, funcționând pe baza grafiei latine” – și formularea din Declarația de Independență – „limba română”, Curtea se va raporta la ierarhia normelor juridice și, prin urmare, la relația de validitate între ele.

113. Curtea reține că, în cazul existenței unei ierarhii între două norme, validitatea normei inferioare decurge din norma de rang superior, norma inferioară nefiind valabilă dacă nu e conformă normei superioare. Astfel, în cazul existenței unui conflict între două norme, dacă acestea sunt de rang diferit în ierarhie, norma inferioară contrară normei superioare va fi invalidată. Dimpotrivă, dacă normele au același rang, Curtea urmează să le

concilieze prin interpretare (a se vedea, în același sens, practica Curții Constituționale Federale a Germaniei, *BVerfGE 39, 1*).

114. Având în vedere constatările de la paragraful 87 *supra* privind valoarea constituțională a textului Declarației de Independență ca parte a blocului de constituționalitate, cele două norme au același rang, Constituția transpunând și garantând valorile consacrate prin Declarația de Independență. Astfel, fiind pusă în ipostaza de a soluționa conflictul dintre două norme cu același rang, Curtea urmează să le concilieze prin **interpretare**.

115. Curtea reține că, pornind de la natura juridică a Declarației de Independență (a se vedea §§ 88-90), regula *lex posteriori derogat priori* este inaplicabilă în prezenta cauză. Dacă ar fi să se raționeze *per a contrario* și să se accepte că anumite prevederi conținute în Declarația de Independență ar fi contrare Constituției, ar urma să fie declarată neconstituțională însăși Declarația de Independență, ceea ce este un nonsens.

116. Ținând cont de constatările de la paragrafele 88 și 91 *supra* privind valoarea interpretativă constituțională a Declarației de Independență, pentru interpretarea celor două texte Curtea se va fundamenta pe rațiunea părinților fondatori ai statului, exprimată în Declarația de Independență (*ratio legis*).

117. În acest context, Curtea reține că fiecare ordine politică își are un „an zero” al ei, de unde ia naștere sistemul său valoric și legal. Pentru sistemul valoric, legal și politic existent la ora actuală în Republica Moldova, „anul zero” a fost anul 1991, când în frontierele fostei RSSM a fost creat statul Republica Moldova. Actul care atestă crearea Republicii Moldova – Declarația de Independență – conține tezele esențiale ale sistemului valoric și legal pe care își are fundamentul statul moldovenesc, enumerând și „elementele de identificare” ale acestuia: limba de stat, drapelul de stat, stema de stat, denumirea oficială a statului.

118. Valoarea de principiu a Declarației de Independență derivă din consensul popular general care a legitimat-o și din conținutul său definitiv pentru noul stat. Aceasta îi conferă Declarației de Independență, în ordinea constituțională din Republica Moldova, o funcție transversală („valoare unificatoare” în limbajul Comisiei de la Veneția, menționată la § 56 *supra*) prin raportare la celelalte prevederi constituționale (într-un mod similar cu principiile generale referitoare la statul de drept, drepturile și libertățile fundamentale, dreptatea și pluralismul politic etc.), ea fiind nucleul blocului de constituționalitate.

119. „*Limba română ca limbă de stat*” și „*reintroducerea alfabetului latin*” sunt primele incluse în enumerarea din Declarația de Independență a „elementelor de identificare” ale statului (a se vedea § 117 *supra*), rezultând, în mod evident, că aceste elemente au fost considerate esențiale în definirea identității constituționale a noului stat și a populației acestuia, fiind puse alături, de exemplu, de drapelul, stema și denumirea oficială a

statului, **având un rol cheie în sistemul valoric creat prin proclamarea independenței Republicii Moldova.**

120. Din interpretarea istorico-teleologică a Preambulului Constituției, Curtea reține că Declarația de Independență a stat la baza adoptării Constituției în 1994. De altfel, toate schimbările politice au fost rezultatul luptei pentru eliberare națională, pentru libertate, independență și unitate națională. Elementul cheie al procesului de emancipare națională l-a constituit lupta pentru limba română și pentru alfabetul latin. Redobândirea dreptului la denumirea limbii și la alfabetul latin și-a găsit consacrația în Declarația de Independență, care este un act imuabil, anume pentru a pune la adăpost aceste valori naționale identitare de care depinde salvarea de la asimilare și dispariție a însăși națiunii.

121. Din perspectiva principiului democrației, violarea identității constituționale, codificate în Declarația de Independență, reprezintă, în același timp, o atentare la puterea de constituire a poporului. În acest sens, puterea constitutivă nu a acordat reprezentanților și organelor poporului dreptul de a decide soarta identității constituției (a se vedea, *mutatis mutandis*, Hotărârea Curții Constituționale Federale a Germaniei, BvE 2/08 din 30 iunie 2009). Nici unui organ constituțional nu i s-a atribuit competența de a modifica principiile constituționale esențiale conținute în Preambulul Constituției și în Declarația de Independență. Acestea nu pot fi supuse votului politic sau popular.

122. Prin urmare, în aplicarea principiilor enunțate în Hotărârea nr. 4 din 22 aprilie 2013 (§§ 56, 58, 59), orice interpretare a Constituției urmează să fie operată pornind de la obiectivele originare ale Constituției, care sunt prevăzute în Preambul și, implicit, în Declarația de Independență, și din care derivă textul Constituției în sine. Astfel, **atunci când există mai multe interpretări, opțiunea conformă Preambulului și, implicit, Declarației de Independență, prevalează.**

123. Prin urmare, **nici un act juridic, indiferent de forța acestuia, inclusiv Legea Fundamentală, nu poate veni în contradicție cu textul Declarației de Independență.** Atât timp, cât Republica Moldova se află în aceeași ordine politică creată prin Declarația de Independență de la 27 august 1991, legiuitorul constituant nu poate adopta reglementări ce contravin acesteia. Totuși, **în cazul în care legiuitorul constituant a admis în Legea Fundamentală anumite contradicții față de textul Declarației de Independență, textul autentic rămâne a fi cel din Declarația de Independență.**

124. În lumina celor expuse, examinând efectul cumulat al celor două dispoziții privind denumirea limbii de stat, Curtea constată că interpretarea coroborată a Preambulului și a articolului 13 din Constituție este în sensul unicității limbii de stat, a cărei denumire este dată de norma primară imperativă din Declarația de Independență. Prin urmare, Curtea consideră că

prevederea conținută în Declarația de Independență referitoare la limba română ca limbă de stat a Republicii Moldova prevalează asupra prevederii referitoare la limba moldovenească conținute în articolul 13 al Constituției.

125. În același context, Curtea reiterează principiile enunțate în Hotărârea nr. 33 din 10 octombrie 2013 privind interpretarea articolului 140 din Constituție:

„47. Interpretarea dată dispozițiilor constituționale **comportă caracter oficial și obligatoriu pentru toți subiecții raporturilor juridice. Hotărârea prin care se interpretează un text constituțional are putere de lege și este obligatorie, prin considerentele pe care se sprijină pentru toate organele constituționale ale Republicii Moldova. Aceasta se aplică direct, fără nici o altă condiție de formă.**”

Din aceste motive, în temeiul articolelor 140 din Constituție, 26 din Legea cu privire la Curtea Constituțională, 6, 61, 62 lit.b) și 68 din Codul jurisdicției constituționale, Curtea Constituțională

HOTĂRĂȘTE:

1. În sensul Preambulului Constituției, Declarația de Independență a Republicii Moldova face corp comun cu Constituția, fiind textul constituțional primar și imuabil al blocului de constituționalitate.
2. În cazul existenței unor divergențe între textul Declarației de Independență și textul Constituției, textul constituțional primar al Declarației de Independență prevalează.
3. Prezenta hotărâre este definitivă, nu poate fi supusă nici unei căi de atac, intră în vigoare la data adoptării și se publică în Monitorul Oficial al Republicii Moldova.

Președinte

Alexandru TĂNASE